0613

Jacek Dohnalik

CHARAKTERYSTYKA AUDYTORIUM WOLNEJ EUROPY ZE WZGLĘDU NA CECHY SPOŁECZNO DEMOGRAFICZNE I WYBRANE ELEMENTY ŚWIATOPOGLĄDOWE ORAZ ŹRÓDŁA TYPOLOGII.

W grudniu 1978 roku OBOPiSP przeprowadził badanie poświęcone ustaleniu szacunkowej wielkości audytorium Wolnej Europy. Badanie przeprowadzono quotowej próbie dorosłej ludności polski. Ostatecznie zrealizowano 1955 ankiet. Skład próby zamieszczony jest w aneksie. Szczególną uwagę w tym badaniu poświęcono rozmaitym cechom słuchaczy Wolnej Europy, chcąc poznać, w miarę możności ich światopogląd, ich motywacje skłaniające do słuchania tej rozgłośni oraz ich opinie o niej. Ustalono również wśród jakich kategorii społeczno-demograficznych częściej można spotkać słuchaczy WE. W niniejszym opracowaniu, nie rezygnując z opisu dominujących statystycznie tendencji starano się ukazać wielorakość badanych postaw, motywacji zależności. Celowi temu służy zamieszczona w zakończeniu próba typologii słuchaczy Wolnej Europy.

Jeśli chodzi o cechy społeczno-demograficzne to informacje uzyskane w tym badaniu nie wykroczyły poza dotychczasowe ustalenia. ~~nie~~ Zaobserwowano wyraźny związek między płcią badanych a słuchaniem Wolnej Europy. Wśród mężczyzn 38% stanowią słuchacze, podczas gdy wśród kobiet 28% - to słuchaczki WE. Również wykształcenie ma związek ze słuchaeniem WE. Słuchacze WE stanowią wśród osób o wykształceniu podstawowym 26%; zasadniczym 30%; średnim - 36%; wyższym i niepełnym wyższym - 40%.

Mimo, że wraz ze wzrostem wykształcenia rośnie odsetek słuchaczy WE w kolejnych kategoriach wykształcenia, to ze względu na strukturę wykształcenia społeczeństwa polskiego dominują wśród słuchaczy WE osoby o wykształceniu podstawowym, które stanowią 48% audytorium WE.

Przechodząc do zmiennych światopoglądowych ~~nie~~ chciałbym zaznaczyć, że są to zmienne, dla których dobranie trafnych wskaźników nastręcza poważnych trudności. Toteż zwłaszcza przy badaniu ilościowym wskaźniki tu występujące należy traktować z dużą dozą ostrożności, a pojawiające się zależności raczej jako hipotezy wymagające dalszej weryfikacji niż udowodnione tezy.

Najprostszym lecz niestety bardzo formalnym wskaźnikiem jest przynależność do partii politycznych. Wśród członków PZPR słuchacze WE stanowili 33% , znaczy to, że nie są oni ani mniej ani bardziej skłonni do słuchanie WE niż ogół społeczeństwa. Natomiast gdy weźmiemy pod uwagę członków wszystkich partii politycznych to w grupie tej wyraźnie częściej występują słuchacze WE, gdyż stanowią oni 37% tej kategorii.

Próbowano również ustalić którzy respondenci są bardziej skłonni do posługiwania się argumentacją racjonalną, a którzy preferują argumentacją emocjonalną. W tym celu zapytano ich o prawdopodobieństwo wybuchu III wojny światowej. Spośród dwóch odpowiedzi twierdzących i dwóch przeczących jedna charakteryzowała się argumentacją racjonalną, druga- emocjonalną. x/

---

x/ argumentacja emocjonalna: nie ponieważ teraz ludzie są mądrzejsi i niedopuszczą do zagłady ludzkości
tak, ponieważ ludzie dążąc do władzy nie liczą się z niczym i z nikim.
argumentacja racjonalna: nie, ponieważ istnieje równowaga sił wielkich mocarstw
tak, ponieważ na świecie istnieje jeszcze szereg konfliktów a wyścig zbrojeń trwa.

Oczywiście jedno pytanie nie może stanowić dostatecznej przesłanki do weryfikacji hipotez o preferowanym przez słuchaczy WE stylu argumentacji, posługując się tak niedoskonałym wskaźnikiem zaobserwowano, że słuchacze WE nieco bardziej preferują argumentację racjonalną /63%/ niż osoby nie słuchające WE/58%/.

Przy okazji stwierdzono, że słuchaczy WE cechuje większe poczucie zagrożenia III wojną światową. Spośród nich 64% uważa wybuch wojny za prawdopodobny podczas gdy wśród nie słuchających - 50%.

Badano również wpływ poczucia kompetencji w sprawach polityki. Okazało się, że audycje WE są słuchane w równym stopniu przez tych respondentów, którzy deklarują zrozumienie mechanizmów politycznych jak i przez tych, którzy stwierdzili, że sprawy te trudno jest im pojąć.

Kolejnym badanym elementem światopoglądu jednostki były jej zainteresowania. Za wskaźnik posłużyły wymieniane przez respondentów problemy, które najchętniej podejmowali w rozmowach. Zmienna ta okazała się bardzo przydatna dla ukazania różnic pomiędzy grupą słuchaczy WE a pozostałymi badanymi. Osoby chętnie rozmawiające o sytuacji politycznej kraju i świata znacznie częściej są słuchaczami WE niż osoby nie poruszające w rozmowach tych tematów. Wśród zainteresowanych tą problematyką 43% stanowią słuchacze WE. Oznacza to, że blisko co druga osoba zainteresowana aktywnie problematyką gospodarczą i polityczną korzysta choćby czasami z informacji. WE. Zauważono również, że nieco większy wpływ na słuchanie WE mają zainteresowania sprawami krajowymi niż zagranicznymi.

Osoby, które nie rozmawiały chętnie o polityce, ale miały szersze zainteresowania jak literatura, sztuka, czy nauka nie wyróżniały się spośród ogółu badanych ani większym, ani mniejszym zainteresowaniem audycjami WE. Natoamiast badani, których zainteresowania nie wykraczały poza krąg spraw związanych z życiem rodzinnym, cenami i zarobkami, zaopatrzeniem, sportem, czy telewizją byli wyraźnie mniej skłonni do słuchania WE. Wśród nich słuchało WE wolnej Europy zaledwie 22%.

Ciekawe rezultaty dało pytanie, zadane wszystkim respondentom, którzy słyszeli o istnieniu WE, a dotyczące powodów dla których ludzie słuchają WE. Pytanie to w odniesieniu do słuchaczy służyło jako wskaźnik ich osobistych motywacji do słuchania WE, a w odniesieniu do osób niesłuchających miało na celu rekonstrukcje potocznego stereotypu słuchacza WE. Spośród szerokiego repretuaru motywów wymienianych przez respondentów zostało wyodrębnionych pięć najczęściej występujących kategorii. Zabieg ten usunął z pola analizy szereg, być może ciekawych zjawisk, był jednak konieczny, gdyż umożliwiał przeprowadzenie ilościowej analizy danych.W sumie wyróżnione tu kategorie objęły 79% respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie. Oto jak przedstawiają się różnice pomiędzy słuchaczami WE a osobami niesłuchającymi tej rozgłośni. Poniższa tabela dotyczy tylko osób, które wymieniły jedną z pięciu podstawowych motywacji, zatem wyłączone zostały wszelkie inne motywacje, braki danych, oraz osoby których pytanie nie dotyczyło.

---

x/ Niewielki odsetek badanych /8%/ podał więcej niż jedną motywację. W takim przypadku grupowano je następująco: jeśli chęć poznania prawdy znalazła się pośród innych motywacji to uznawano ją za dominantę całej wypowiedzi, potrzeba porównań była dominantą wszystkich wielokrotnie motywowanych odpowiedzi za wyjątkiem wypowiedzi,w których wystąpiła chęć poznania prawdy. Wreszcie dominantą pozostałych odpowiedzi, za wyjątkiem zawierających wyżej wymienionych motywacji, była potrzeba usłyszenia tego czego nie podaje Polskie Radio.

Rodzaj motywacji	% osób wmieniających daną motywację i pozycja tej motywacji wśród innych	
	Wśród słuchaczy WE	Wśród nieszuchających
1. dowiedzenie się tego czego nie podaje PRiTV	30% /I/	20% /IV/
2. traktowanie informacji WE jako materiału do porównań z innymi źródłami, własną wiedzą, doświadczeniem /explicite w wypowiedzi/	25% /II	21% /III/
3. przekonanie o większej prawdziwości informacji pochodzących z WE	21% /III-IV/	15% /V/
4. "z ciekawości"	21% /III-IV/	22% /I-II/
5. trudno powiedzieć	2% /V/	22% /I-II/
	100%	100%

Z powyższej tabeli wyraźnie wynika, że projekcja własnych motywacji pod względem hierarchii poszczególnych motywacji znacznie odbiega od stereotypowego wyobrażenia. Słuchacze opisują siebie przede wszystkim jako ludzi poszukujących informacji niedostępnych w krajowych środkach przekazu. Niewiele mniej ważnym uzasadniemiem jest powołanie się na potrzebę uzyskania takich informacji, które skonfrontowane z własną wiedzą oraz informacjami pochodzącymi z krajowych środków przekazu pozwoliłyby na względnie samodzielne wyrobienie sobie opinii o danej sprawie. Również pozostałe dwa

uzasadnienia znajdują licznych zwolenników. Niski odsetek słuchaczy nie umiejących podać żadnej motywacji wskazuje, że mają oni wyraźnie wykrystalizowane poglądy w tej kwestii.
Z kolei "przeciętny" słuchacz WE zdaniem osób nie słuchających tej rozgłośni jest przede wszystkim człowiekiem ciekawym, oraz nastawionym refleksyjnie, a więc krytycznie wykorzystującym różne źródła informacji. Jednocześnie wyraźnie rzadziej stereotypowy słuchacz WE jawi się jako człowiek poszukujący tam prawdy. Uwzględniwszy nie wymienione wyżej motywacje okazuje się, że spośród osób niesłuchających WE 7% przypisało słuchaczom WE wyraźnie pejoratywnie oceniane motywacje . Jeżeli uznać "poszukiwanie sensacji" za motywację ujemnie wartościowaną to odsetek osób negatywnie oceniających słuchanie WE wzrasta do 12%. Sądząc po rozkładzie motywacji z których 3/4 ma wyraźnie konotację pozytywną, stwierdzić należy że słuchacze WE są przychylnie oceniani przez zdecydowaną większość nie słuchających WE. Zatem słuchanie WE w żadnym wypadku nie może być uznane za zachowanie dezaprobowane przez społeczeństwo, lecz wręcz przciwnie- w dość powszechnym odczuciu społecznym jest działaniem wynikającym ze słusznych pobudek.
Różnice między stereotypem a projektowanymi motywacjami okazały się statystycznie istotne /text x2 istotny dla p =0.01/ Jednak rozstrzygnięcie, czy względnie równomierne rozkłady odpowiedzi wśród słuchaczy wskazują na heterogeniczności motywacji- jest niezmiernie trudno. Wszystkie cztery typy motywacji choć różnie zapisane w ankiecie mogły w odczuciu respondentów oznaczać podobne zjawiska. Na przykład osoby uważające, że słuchają z ciekawości, dopytane, być może .

dodałyby, że są ciekawe informacji niedostępnych w krajowych środkach przekazu.

Przykład za stwierdzeniem, że "chcę uzyskać informacje nie podawane przez Polskie Radio może kryć się potrzeba uzupełnienia wiedzy o takie elementy, które pozwolą samodzielnie i krytycznie wypośrodkować własne stanowisko. Tym samym taką odpowiedź należałoby zaklasyfikować do kategorii "porównujących" Wydaje się jednak że mimo nieuniknionych w tym przypadku uproszczeń i błędnych klasyfikacji oba ostatnio porównywane typy motywacji można interpretować jako opowiadanie się za jednostronnym bądź wielostronnym rodzajem argumentacji. W oparciu o niżej przedstawione dane można przyjąć następującą interpretację: stwierdzenie, że słuchanie WE pozwala poznać to co ukrywają polskie środki przekazu oznacza akceptację WE jako jedynego , bo raczej wiarygodnego źródła informacji . Z kolei traktowanie informacji WE jako podstawy do porównań z innymi źródłami jest opowiedzeniem się za argumentacją wielostronną co implikowałoby większy krytycyzm wobec wiarygodności WE. Obie te tezy znajdują potwierdzenie w analizie zależności między typem motywacji o akceptację wiarygodności WE.

Mimo, że typy motywacji zostały wyróżnione na bardzo wątłych podstawach, to należy je uznać za względnie trafne, choćby z tego względu, że posiadają dużą zdolność różnicowania innych zachowań respondentów.

Samo słuchanie WE jest oczywistym wskaźnikiem zainteresowania audycjami tej rozgłośni. Jednak nie mniej ważną sprawą jest poznanie opinii słuchaczy o prawdziwości nadawanych w Monachium informacji. Wiarygodność informacji badano zespoło-

czterech pytań /por. aneks pyt 2-5/. W oparciu o odpowiednio punktowane odpowiedzi na te pytania oraz z pytania o częstość słuchania WE stworzono syntetyczny wskaźnik liczbowy, który określa jak dalece WE traktowana jest jako wiarygodne i ważne źródło informacji. W oparciu o rozkład wskaźnika można stwierdzić, że audytorium nie jest jednorodne w swych opiniach na ten temat. Ponad 1/4 słuchaczy wyraźnie poddaje w wątpliwość prawdziwość wiadomości, które podaje WE. Bez żadnych zastrzeżeń wierzy Wolnej Europie blisko 1/3 badanych słuchaczy, pozostali zaś mimo pewnych zastrzeżeń zasadniczo wierzą temu czego dowiadują się z audycji WE.

Z analiz statystycznych wynika, że żadna z podstawowych kategorii społeczno- demograficznych nie wyróżnia się specyficznym stosunkiem do WE. Znaczy to, że jednakowo wierzą Wolnej Europie słuchający tej rozgłośni rolnicy, urzędnicy, robotnicy, kobiety i mężczyźni, ludzie młodzi i starzy, o wyższym czy też podstawowym wykształceniu. Również członkowie PZPR oraz członkowie ZSL i SD w takim samym stopniu akceptują informacje WE jak słuchacze bezpartyjni.

Przechodzę do wpływu zainteresowań i badanych poglądów słuchaczy WE okazuje się na przykład, że osoby uważające , iż społeczeństwo ma zaufanie do władz w znacznie mniejszym stopniu wierzą wiadomościom WE niż ci, którzy uważają, że zaufanie to jest bardzo małe. Spośród tych ostatnich tylko 8% ma krytyczny stosunek, a 60% uważa WE za w pełni wiarygodne źródło informacji. Natomiast wśród osób uważających, że władze cieszą się zaufaniem społeczeństwa, 50% jest zdecydowanie krytycznie nastawionych do WE, a tylko 12% ocenia wiarygodność

WE bardzo wysoko. Również ulubione tematy rozmów podawane przez respondentów miały związek z oceną prawdziwości informacji pochodzących z WE. Z najwyższą aprobatą spotkała się WE wśród osób zainteresowanych sprawami krajowym. Spośród nich 40% bez zastrzeżeń wierzy WE /silna aceptacja/ a 23% ma stosunek wyraźnie krytyczny.

Warto tu też odnotować, że zainteresowanie sprawami zagranicznymi nie miało żadnego związku z oceną wiarygodności WE.

Powody podawane jako przyczyna słuchania WE wyraźnie były powiązane z różnym stopniem akceptacji WE jako wiarygodnego źródła informacji.

Rodzaj motywacji	stopień akceptacji: brak akceptacji 0 - 9 pkt.	akceptacja umiarkowana 10 - 16pkt	akceptacja silna 17-21 pkt	
1. Dowiedzieć się tego czego nie podaje PRiTV	14%	50%	36%	100%
2. aby porównywać	36%	40%	24%	100%
3. z ciekawości	36%	44%	20%	100%
4. dowiedzieć się prawdy	11%	35%	54%	100%
Ogółem	27%	43%	30%	100%

Motywowanie słuchania WE ciekawością i chęcią dokonywania porównań wiąże się wyraźnie z mniejszym zaufaniem dla WE. Natomiast osoby szukające wśród informacji WE takich wiadomości jakich nie usłyszą w PR cechował niski krytycyzm i umiarkowana akceptacja. Oczywiście przekonanie o większej prawdziwości WE wiąże się tautologicznie z wyższą akceptacją.

Wady i zalety WE.

Wśród zalet WE słuchacze jednakowo często wymieniali aktualność informacji oraz podawanie takich wiadomości, które są przez polskie środki masowego przekazu ukrywane lub pomijane. Każda z tych zalet wymieniona była przez 34% słuchaczy. Na prawdziwość, obiektywność i niestronniczość informacji zwróciło uwagę 26% słuchaczy. Wiele osób podkreślało, że informacje WE są zawsze dokładne i wyczerpujące, lecz jednocześnie nie stwierdziało ixplicite, że podobnych informacji nie można uzyskać w żadnym z krajowych środków komunikowania masowego. Na ten walor WE zwróciło uwagę 19% słuchaczy. Cechy formalne przypadły do gustu 11% słuchaczy. Wymieniano wtedy takie elementy jak ciekawy sposób przekazywania informacji, dobrych lektorów itp. Audycje religijne stanowiły zaletę dla +% słuchaczy, możność poznania innego punktu widzenia- opozycyjnego, były zaletą dla 3% badanych. Aktualność informacji była zaletą, która we wszystkich analizowanych grupach była jednakowo często wymieniana. Wyjątek stanowiło zróżnicowanie ze względu na wykształcenie. Osoby o wykształceniu podstawowym wymieniały tę kategorię rzadziej /29%/ natomiast częściej wskazywały na nią osoby o wykształceniu średnim /39%/, a zwłaszcza wyższym /44%/. Zaleta WE jaką stanowił możliwość uzyskania informacji ukrywanych przez PRiTV była częściej wymieniana przez osoby o wykształceniu wyższym /41%/. Również częściej zaleta ta była wymieniana przez następujące grupy:

- osoby, które uważały, że zaufanie społeczeństwa do władz jest bardzo małe /42%/
- osoby, które chętnie rozmawiały o sprawach krajowych /40%/

- osoby, które uważały, że są dostatecznie kompetentne by pojąć system rządzenia /56,3/

Natomiast zaletę tę rzadziej wymieniały osoby, które uważały, że zaufanie społeczeństwa do władz jest duże /27,3/ oraz osoby chętnie rozmawiające wyłącznie o sprawach dotyczących rodziny, znajomych, zaopatrzenia, cen, sportu i telewizji /27,3/. Również te dwie grupy rzadziej wymieniały jako zaletę WE prawdziwość i niestronniczość informacji/odpowiedno: 17,3 i 21,3/. Prawdomówność była uznawana częściej za zaletę przez następujące grupy :

- osoby uważające, że zaufanie społeczeństwa do władz jest bardzo małe /36%/
- członków PZPR /34,3/
- osoby zainteresowane sprawami krajowym /31,3/
- osoby, które wykazywały pewną skłonność do posługiwania się argumentacją emocjonalną /30,3/

Członkowie PZPR również częściej zwracali uwagę na to, że WE podaje informacje wyczerpujące, choć nie wyrażali explicite niemożności uzyskania podobnych informacji z polskich środków masowego komunikowania. Spośród członków PZPR słuchających WE zaletę tę wymieniło 25 %.

Krytykując audycje WE krytykowano najczęściej ogólne nastawienie ~~nie~~propagandowe komentarzy określane jako szkalowanie, tendencyjność uszczypliość. Nieprzychylne Polsce komentarze zostały uznane za wadę przez 31% badanych słuchaczy. Tendencyjność komentarzy jest łatwiej (zatem mniej subtelną) zauważalną techniką propagandową niż tendencyjny dobór informacji, który powoduje, że pewne problemy życia kraju, przedstawione

nawet prawdziwie nabierają przesadnego znaczenia, wyolbrzymiana jest ich ranga i zasięg. Technika progagandowa polegająca na tendencyjnym doborze informacji została dostrzeżona i negatywnie oceniona przez 19% słuchaczy. Kolejny zarzut, zarzut nieprawdziwości czy też samych informacji czy komentarzy je opatrujących, wysunęło 13 % słuchaczy. Znudzenie ciągłym powtarzaniem, monotematycznością podało jako wadę 10% słuchaczy. Niewielka część słuchaczy /7%/ uznała działalność RWE za wrogą Polsce i innym państwom socjalistycznym a zatem tę cechę podawali oni jako wadę rozgłośni.

Ogólna tendencyjność komentarzy w naświetlaniu problemów była wadą częściej wymienianą przez osoby:

- o wykształceniu wyższym 47%
- niewierzące /50%/ oraz wierzące, lecz nie praktykujęce /40%/
- osoby, które uważały, że są dostatecznie kompetentne aby pojąć system rządzenia /38%/
- zainteresowane sprawami krajowymi /36%/
- mające skłonność do posługiwania się argumentacją racjonalną /35%/
- które twierdzą, że zaufanie społeczeństwa do władz jest niewielkie /35%/

Tym samym wadę tę wymieniały rzadziej osoby o przeciwstawnych właściwościach .

2 W przypadku wykształcenia zarysowuje się wyraźna zależność : im wyższe wykształcenie tym częściej wymieniana jest jako wada tendencyjność /doborze sądnych wiadomości/. I tak wśród słuchaczy WE o wykształceniu podstawowym wymienia ją 25%, wśród posiadających wykształcenie zasadnicze- 28%,

średnie - 36%, wyższe - 47%. Z kolei respondentów uważających, że zaufanie społeczeństwa do władz jest duże wyróżniała większa częstotoliwość wymieniania innej wady, mianowicie - kwestionowanie prawdziwości informacji podawanych przez WE; została ona wymieniona przez 26% spośród takich respondentów. Na nieprawdziwość informacji WE częściej wskazywały również osoby starsze, powyżej 50 lat /17%/ oraz osoby o wykształceniu zasadniczym /25%/.

Z pozostałych wad jedynie szkodliwość działalności WE była potraktowana w sposób odbiegający od przeciętnej i to tylko przez jedną podgrupę. W.ród osób niewierzących 18% wskazało na tę wadę /przypominam: wśród ogółu słuchaczy WE - 7%/.

Niestety niewielkie liczebności utrudniają znacznie ilościowe uporządkowanie, ustrukturalizowanie tych sfragmentaryzowanych obserwacji. Zaś analiza jakościowa niemożliwa jest ze względu na cechy zebranych informacji wyjściowych. Jednak zaobserwowane zależności wydały mi się na tyle interesujące, że chyba były warte przedstawienia nawet w tej otwartej, niedointerpretowanej formie.

Jedyny wniosek, który bezsprzecznie wynika z tych danych, to wniosek o dość wyraźnej rożnorodności postaw i ocen występujących w różnie definiowanych podgrupach audytorium. Jest to zatem kolejny argument na rzecz tezy o daleko posuniętej heterogeniczności audytorium WE.

Zagłuszanie

Interesującą wydawała się kwestia jakich ludzi zagłuszanie audycji WE odstręcza od ich słuchania. Aby uzyskać wstępne

rozeznanie w tej sprawie zadano pytanie zamknięte: Z jakich powodów nie słucha Pan WE? Odpowiedź : "może bym i słuchał, lecz są zbyt duże zakłócenia" stanowi wskaźnik wyróżniający kategorię zainteresowaną audycjami,WE lecz nie słuchających jej z powodu zagłuszeń. Spośród osób nie słuchających WE odpowiedź tę podało 22%.

Spośród kategorii społeczno-demograficznych jedynie ~~zainteresowanych~~ wiek okazał się zmienną różnicującą opisywaną tu podgrupę tj. nie słuchających WE,lecz potencjalnie zainteresowanych. Rzadziej wykazywały tego rodzaju zainteresowanie osoby w wieku 16-24 lat /15%/, natomiast częściej osoby w wieku 25-49 /26%/. Jednak w oparciu o te dane nie można wyciągać wniosku, że gdy objęta tym badaniem młodzież dorośnie, zachowa realtywnie mniejsze zainteresowanie Wolną Europą. Dane te nie pozwalają również zweryfikować hipotezy, że właśnie osoby dojrzałe wykazują większe potencjalne zainteresowanie WE. Prostsze w interpretacji są zmienne "światopoglądowe" które wyróżniają osoby skłonne do słuchania WE. Osoby chętnie rozmawiające o sprawach krajowych częściej deklarowały chęć słuchania WE /28%/. Również osoby sądzące, że ludzie słuchają WE,aby móc porównać informacje z różnych źródeł dawały częściej wyraz swemu zainteresowaniu WE /27%/. Wyraźna tendencja rysuje się wśród osób o różnych opiniach na temat zaufania społeczeństwa do władz: czym silniejsze przekonanie o braku zaufania do władz tym wyraźniejsza potrzeba słuchania WE. Gdyby nie zagłuszenia być może słuchałoby Wolnej Europy 15% uważającybh, że zaufanie do władz jest duże, 30% spośród sądzących, że

zaufanie jest niewielkie i 35% spośród tych którzy uznali, że władze nie mają wcale zaufania społecznego.

Tak więc zagłuszanie pozbawia części mniej wytrwałych "krótkofalowców" możliwości słuchania WE. Podobnie jak w przypadku faktycznego audytorium, opisywane tu audytorium potencjalne nie jest jednorodne.

Zakończenie. Próba typologii.

Dość duża dawka informacji przedstawionych wyżej , niestety nie uprawnia do wyciągania poprawnych wniesków natury ogólniejszej a dotyczących cech słuchaczy WE. Zaobserwowanie opisanych powyżej zależności jest samo w sobie interesujące, lecz w tego typu opisie zapoznane zostają zjawiska jakościowe. Zdaniem typowym stosowanym w omówieniu było zdanie: osoby o cesze x częściej /rzadziej niż pozostałe wyróżnia właściwość, obraz słuchacza WE staje się przez to nie tylko szalenie fragmentaryzowany, ale również niepełny /może nawet przez to sfałszowany/, gdyż pomijane są w opisie osoby, które odbiegają od tendencji, a w tym przypadku, jak we wszelkich badaniach socjologicznych, frakcje zachowujące się niezgodnie z tendencją są niejednokrotnie bardzo liczne. W przypadku każdego ze zdań opisujących zależności można zapisać zastrzeżenie: "tak, ale są osoby o cesze x które nie mają właściwości "y". Czy mechaniczne rozstrzygnięcie: istotna statystycznie większość ma właściwość "y", może dostatecznie rzetelnie oddać opisywane zjawisko? Pozytywna odpowiedź na to pytanie oznacza, że opisując audytorium WE chcemy posługiwać się

generalizacjami, które w tym wypadku mogą okazać się wątpliwymi pewnikami. Bo oto jaki opis słuchacza rodzi się z takiego opisu: raczej mężczyzna, o wykształceniu ponadzasadniczym, nie przypisujący społeczeństwu zaufania do władz, skłonny do argumentacji racjonalnej, zainteresowany sprawami krajowymi itp. Podobnie przedstawiałby się wielbiciel WE przypisujący temu źródłu informacji dużą wiarygodność. Jednak opis taki choć oparty na zaobserwowanych zjawiskach, nie może dotyczyć wszystkich słuchaczy. Nadal nic nie wiadomo o wcale niemałych frakcjach osób, które choć nie interesują się sprawami krajowymi i sądzą, że społeczeństwo darzy władze dużym zaufaniem itp. - słucha i wierzy WE.

Bezsprzecznie słuchanie WE stanowi votum nieufności dla krajowych środków przekazu. Jest to jedyny wspólny mianownik słuchaczy WE. Jeśli nawet 1/3 słuchaczy WE uważa, że PR podaje pełniejsze informacje o Polsce, to mimo wszystko sam fakt słuchanie WE jest dobitnym świadenctwem, że krajowe środki przekazu nie zaspokoiły wszystkich rozmaicie definiowanych oczekiwań. Przypisanie wyższości Polskiemu Radiu oznacza tylko, że w tym zakresie jeszcze większy niedosyt budzą informacje WE. Informacje te, acz niepełne i stronnicze, stanowią niezbędne do czegoś uzupełnienie.

Mimo rysujących siętendencji, duże zróżnicowanie stanowisk światopoglądowydh, zainteresowani stopnia uznania wiarygodności wskazuje dobitnie na brak głębszej jednorodności audytorium WE. Zasadnie można przypuszczać, że różne motywacje skłaniają poszczególne jednostki do żmudnego poszukiwania rozgłośni na licznych zakresach fal krótkich, a następnie do

cierpliwego wyłapywania z szumów poszukiwanych informacji. Dodatkowo o sile tych motywacji świadczyć może fakt, że znany skądinąd, że ludzie /raczej/ nie są zbyt skorzy do jakichkolwiek manipulacji swym sprzętem radiotechnicznym. Podejmując próbę wyjaśnienia owych motywacji nie można opierać się wyłącznie na odpowiedziach z pytania bezpośredniego. Przede wszystkim zapis odpowiedzi przez ankieterów nie stwarza dostatecznej podstawy do trafnych rozstrzygnięć w tak złożonej kwestii jak motywacje człowieka. Poza tym ze względu na to, że jednostka niekoniecznie musi sobie w pełni uświadamiać własne motywacje a tym bardziej werbalizować je na użytek ankietera, warto uwzględnić również inne cechy i zachowania, które mogą być pomocne przy definiowaniu różnych typów motywacji.

W sytuacji pewnego niedostatku danych empirycznych trzeba odwołać się do ustaleń poczynionych przez innych badaczy. Propozycją, która by mogła mieć zastosowanie w tym przypadku jest typologia ról audytorium przekazów o treści politycznej stworzona przez Blumera i Gurvitcha. Wyróżnili oni cztery typy ról. "Zwolennik" motywowany jest do korzystania w wybranych przekazów by umacniać swe przekonania, poznawać fakty zgodnie z tymi przekonaniami, czyć się argumentacji oraz neutralizować, zgodnie z mechanizmami redukcji dysonansu poznawczego, wszelkie zjawiska stojące w sprzeczności z jego przekonaniami. Teoretycznie wartoby w przypadku ról audytorium WE dokonać bardziej szczegółowego rozróżnienia: na "reakcjonistów", których poparcie dla WE bazuje na negacji

aktualnego ustroju Polski, oraz na "malkontentów", których wyróżniałaby bardziej psychologiczna skłonność do widzenia wszystkiego w czarnych barwach, niż same przekonania ideologiczne. Niestety rozróżnienia tego nie sposób zweryfikować na posiadanym z obecnie materiale empirycznym.

Drugą z wyróżnionych ról jest "liberalny obywatel". Jest to model stworzony na gruncie doktryny liberalizmu. Charakteryzuje go racjonalizm, aktywne poszukiwanie różnorodnych i pochodzących z różnych źródeł przesłanek dla podejmowania decyzji politycznych, czy światopoglądowych. Cechuje go nadto tolerancja, ale i rzeczowy krytycyzm.

Trzecią rolą jest "poszukiwacz informacji", dla którego naczelną wartością jest być poinformowanym, wiedzieć jak najwięcej, co niekoniecznie musi iść w parze z potrzebą głębszego porozumienia zjawisk politycznych bądź gospodarczych. Do tego typu odbiorców informacja jest wartością autoteliczną lub pełniącą funkcje prestiżowe "bycia tym, który wie" . Ostatnią z ról są to osoby, które korzystając z mediów szukają przede wszystkim rozrywki bądź innego typu pobudzenia emocjonalnego. Interesuje ich sensacja, plotka a na walkę polityczną patrzą jak na zmagania sportowców. Ten typ odbiorców najtrafniej nazwać "gapiami". Oczywiście nie wszystkie wymiary wyróżniające poszczególne typy były w badaniu uwzględnione, jednak cechy najbardziej znaczące były badane /jedynie jakość pomiaru może budzić zastrzeżenia/.

Oto jak operacyjnie zostały zdefiniowane poszczególne typy. "Zwolennicy " to ludzie sądzący, że społeczeństwo ma niewielkie lub bardzo małe zaufanie do władz, wysoko akceptujący wiarygodność WE oraz słuchający jej by poznać prawdę lub informacje,

których nie usłyszą w krajowych środkach przekazu . "Liberalni obywatele" charakteryzują się skłonnością do argumentacji racjonalnej, chętnie rozmawiają o sytuacji gospodarczej i politycznej w Polsce i na świecie, słuchają WE by porównać jej informacje z innymi źródłami lub aby uzyskać takie informacje, których nie przekazują polskie media,Jednocześnie mają wobec tej rozłgośni stosunek krytyczny lub ledwo akceptujący. "Poszukiwacze informacji" słuchają WE z ciekawości lub aby poznać to, co jest ukrywane przez PRiTV. Aby korzystać z takiego źródła informacji, "Poszukiwacz" musi przynajmniej średnio akceptować wiarygodność tego źródła, lecz mając silny głów informacji korzystać także z innych rozgłośni zagranicznych oraz codziennie z Polskiego Radia. Sądzę, że głód informacji moją zaspakajać wiadomości dotyczące różnych spraw, tak więc temat chętnie poruszany w rozmowach nie może stanowić szczególnie przydatnego kryterium. Ostatni z typów "gapie", tak samo jak "poszukiwacze" motywują słuchanie WE, lecz akceptacja wiarygodności źródła jest dla nich sprawą obojętną. "Gapie" mogą być nastawieni krytycznie lub akceptująco najważniejsze dla nich jest otrzymywanie oczekiwanych bodźców- sensacji i plotki. Wydaje mi się, że w skali masowej dla tego typu odbiorców będzie wyróżniające zainteresowanie wyłącznie kręgiem spraw związanych z rodziną,znajomymi, cenami i zaopatrzeniem, sportem i telewizją. Z pewnością istnieją osoby szukające sensacji w nauce, literaturze czy polityce, jednak zakładam tu marginesowość takiego zjawiska. Spośród osób o owych "przyziemnych" zainteresowaniach 1/5 słucha WE. Sądzę, że

informacje WE dla téj kategorii pełnią nieco inną funkcję niż dla typów wyróżnionych wcześniej. WE daje "gapiom" pożywkę dla plotek o podwyżkach ce, o katastrofach, o życiu kapitalistycznych i socjalistycznych wyższych sfer. Spełnia zatem funkcje typowe dla prasy brukowej.
Oczywiście "gapie" będą bardziej skłonni do argumentacji emocjonalnej.
Jak łatwo zauważyć we wszystkich wyróżnianych tu typach występowała motywacja: "dowiedzieć się tego, czego nie podaje PRiTV". Niestety, jak wcześniej wspomniałem w oparciu o zapisy ankieterów, nie udawało się dostatecznie często ustalić co kryje się za owym "czymś, czego nie ma". Została zatem stworzona niezróżnicowana wewnętrznie kategoria, świadcząca tylko o poczuciu niedosytu wywołanego działalnością polskich środków przekazu. Można jednak zasadnie przypuszczać, że owym "czymS" dla "zwolennika" będą informacje ukazujące nieudolność władz, czy zło całego systemu społecznego. Dla "liberalnego obywatela" będzie to dostęp do rozwiniętej argumentacji drugiej strony, do faktów, na które się powołuje, bezpośredni wgląd w walkę ideologiczną. Stosunek "poszukiwacza informacji" ma charakter raczej ilościowy, tak że każde informacja WE, której nie znał skądinąd stanowi cenny eksponat do kolekcji. W stosunku do "gapiów" owo "coś" trudno jest zdefiniować dokładnie w kategoriach treści, gdyż różne treści nadają się do przetworzenia ich w plotki i informacje sensacyjne. Oczywiście jak wyżej wspomniałem istnieją treści, które szczególnie się ku temu nadają.
Oto jak schematycznie przedstawiają się wyróżnione typy ze względu na kryteria, które posłużyły do ich utworzenia.

Typ słuchacza	% wśród słuchaczy WE	Kryteria rodzaj motywacji	stopień akceptacji	rodzaj argumentacji	zainteresowania	inne
zwolennicy	25% /n= 143/	dowiedzieć się prawdy + tego czego nie ma w PRiTV	wysoki 13-21 pkt[x]	0[xx]	0	sądzą, że społeczeństwo ma niewielkie lub żadne zaufanie do władz
liberalni obywatele	8% /n=46/	potrzeba porównywania + j.w.	brak akceptacji lub bardzo słaba 1-12 pkt.	racjonalna	sytuacja kraju i świata	
Poszukiwacze informacji	5% /n=27/	ciekawość + j.w.	średnia 9-16 pkt.	0	0	słuchanie innych rozgłośni zagranicznych i codzienne PR
Gapie	18% /n=103/	j.w.	0	emocjonalna	tylko rodzina znajomi, ceny sport, tv	

x/ do 9 pkt. odrzucenie, a powyżej 13 pkt. silna akceptacja
xx/ "0" oznacza, że dany wymiar nie jest ważny, a zatem nie jest uwzględniany przy konstrukcji danego typu.

Kryteria wyróżniające poszczególne typy spełniło w sumie 56% słuchaczy WE. Wiadomo było z góry, że nie sposób jest zbudować ex post wyczerpującą typologię mając do dyspozycji dość proste kryteria. Jak na owe ograniczenie fakt, że tylko 44% słuchaczy nie udało się zaliczyć do jakiegoś typu świadczy o użyteczności tego rodzaju analizy. Oczywiście, stworzenie wyczerpującej typologii wymaga poprawienia metod pomiaru, wprowadzenia nowych zmiennych i dalszego teoretycznego doskonalenia koncepcji.
Na podstawie podanych wyników liczbowych powstrzymywałbym się od rozstrzygania faktycznej powszechności występowania poszczególnych typów w audytorium WE. Przede wszystkim ze względu na to, że nie wiadomo, wokół jakich typów skupiają się słuchacze nie objęci typologią, być może tworzą nie tylko typy przejściowe pomiędzy typami tu wyróżnionymi, ale tworzą także typy jakościowo odmienne . Poza tym, zwłaszcza w przypadku "gapiów", kryteria dobierane ex post zdają się niezbyt dokładnie określać poszukiwaną postawę, stąd być może zbyt duża rola tego typu. Sądzę jednak, że nawet tak ułomny twór jak obecna typologia spełnia pewne funkcje. Stanowi dowód heterogeniczności audytorium ukazuje, że inne typy niż "zwolennik" wcale nie są zjawiskami marginalnymi.
Podsumowując można dodać, że dla zwolenników WE jest jedyną powszechnie dostępną szansą zaspokojenia swych oczekiwań. Natomiast zasadnie można przypuszczać, że w zależności od krajowej polityki informacyjnej Wolna Europa będzie zyskiwać lub tracić słuchaczy reprezentujących pozostałe typy. Oczywiście polityka informacyjna nie jest jedyną zmienną kształtującą audytorium WE, lecz z pewnością od niej zależy w dżej mierze wielkość i charakter tego audytorium.

ANEKS

I Skład próby.

wiek

16 - 19	6%
20 - 24	17,6%
25- 29	10,0%
30 - 34	8,6%
35 - 39	9,7%
40 - 49	17,7%
50 - 59	25,1%
pow. 60	4,6%

płeć

kobiety	51,6%
mężczyźni	48,1%

Wykształcenie

niepełne podstawowe	9.9%
podstawowe	45,9%
zasadnicze lub niepełne średnie	12,5%
średnie	23,2%
niepełne wyższe	4,4%
wyższe	3,9%

przynależność społeczno-zawodowa

rolnik	25,4%
robotnik niewykwalifikowany	10,5%
robotnik wykwalifikowany	28,5%
pracownik umysłowy bez wyższego wykształcenia	28,7%
pracownik umysłowy z wyższym wykształceniem	5.2%
inna	0,2%

Miejsce zamieszkania

wieś	39,9%
miasto do 100 tys. mieszkańców	30,8%
miasto pow. 110 tys.mieszkańców	29,2%

II Podstawowe rozkłady dotyczące słuczaczy WE /n=608/

1. Częstość słuchania audycji WE w ciągu ostatniego roku

		punktacja skali akceptacji
1. codziennie lub prawie codziennie	7%	3 pkt.
2.3 - 5 razy w tygodniu	15%	2 pkt
3.1 - 2 razy w tygodniu	27%	1 pkt
4.1 - 3 razy w miesiącu	25%	
5. rzadziej niż raz w miesiącu	22%	

2. Ocena prawdziwości informacji podawanych przez WE o Polsce

1. wszystkie są prawdziwe	24%	4 pkt
2. w większości są prawdziwe	54%	3 pkt
3. w większości są nieprawdziwe	21%	1 pkt
4. wszystkie są nieprawdziwe	2%	0 pkt
5. trudno powiedzieć	0,2%	2 pkt

3. Ocena prawdziwości informacji o świecie

1. wszystkie są prawdziwe	15%	4 pkt
2. w większości są prawdziwe	59,5%	3 pkt
3. w większości nieprawdziwe	8%	1 pkt
4. wszystkie nieprawdziwe	0	0 pkt
5. trudno powiedzieć	16,5%	2 pkt

4. Ocena ogólnego obrazu Polski wynikającego z informacji podawanych przez WE

1. zdecydowanie prawdziwy	11%	6 pkt
2. raczej prawdziwy	52%	5 pkt
3. raczej nieprawdziwy	18%	1 pkt
4. zdecydowanie nieprawdziwy	3%	0 pkt
5. trudno powiedzieć	14%	2 pkt

5. Które radio podaje pełniejsze informacje o tym co się dzieje w Polsce ?

1. Polskie Radio	30%	0 pkt
2. Wolna Europa	37%	4 pkt
3. nie widzę różnic	13%	2 pkt
4. trudno powiedzieć	18%	2 pkt